

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
НАМАНГАН ДАВЛАТ УНЕВЕРСИТЕТИ

“Тасвирий санъатда оқим ва йўналишлар”
мавзусидаги тайёрлаган

Суяров Нодиржон Тахирович

МАҚОЛА

Наманган-2017 йил

Тасвирий санъатда оқим ва йўналишлар

Инсоният тарихи жамиятнинг муттасил тарзда тараққиётга интилишидан шаҳодат беради. Бу тараққиётнинг суръати, кўлами ва мазмуни жамият соҳаларининг мазкур жараёндаги ҳамоҳанг одими билан таъминланади.

Бу борада маданият ва санъат алоҳида аҳамият касб этади. Зеро у жамиятнинг маънавияти ва маданиятини шакллантиради. Маънавият ва маданиятсиз эса тараққиётни тасаввур этиш қийин. Биз XIX асрнинг охири чорагидан кейинги даврда жаҳон тасвирий санъатида рўй берган тараққиёт одимлари ва омиллари ҳамда уларнинг тасвирий санъат таълими мазмунидаги ўрни ҳақида мухтасар фикр юритамиз. Маълумки, тасвирий санъатдан умумий ўрта таълим мактабларининг санъатдаги оқим ва йўналишлар мавзуси ўтилиши назарда тутилган. Бу шубҳасиз объектив заруриятдир.

Жамият жумладан санъат тараққиётида шундай даврлар мавжудки, амалдаги усул ва воситалар давр талабини тўлиқ қондиришга ожизлик қила бошлайди. Шунда ижодкор янгиликка интилиши натижасида баъзи ихтироларга асос солинади. Тасвирий санъат тарихидаги энг муҳим воқеа шубҳасиз санъатдаги импрессионизм, постипрессионизм, экспрессионизм, фонизм, пуантилизм, кубизм, сюрреализм деб ном олган оқим ва йўналишларнинг кашф этилишидир.

Импрессионизм иборасининг тасвирий санъатга кириб келиши француз рассоми Клод Моне номи билан боғлиқ. Унинг 1884 йил Парижда намоиш этилган «Қуёш чиқиши олдидаги таассурот» номли асарига шарҳ ёзган журналист Матисс билан бирга кўрғазмада қатнашган рассомларни «Таассуротчилар» деб атаган (французча импрессионнесме) – таассурот демакдир). Шу тариқа тасвирий санъатда импрессионистлар ва импрессионизм оқими юзага келди.

Импрессионистик рангтасвирнинг моҳияти шундаки, унда рассом ўз таассуротини ёрқин, тоза ранглар суртмаси билан ифодалайди. Бу тез

Ўзгарувчан табиатнинг аниқ бир ҳолати қуёшли кун, ёмғирли кун, тонг, пешин, оқшом ва ҳоказоларнинг тасвири бўлган. К.Монедан ташқари К.Писарро, А.Сисмет, О.Репиарлар ҳам импрессионистик рангтасвир намоёндалари ҳисобланади.

Ифода воситаларининг таъсирчанлигини оширишга, борлиқдаги воқеа ва ҳодисаларни чуқурроқ англашга асосланган бу санъат тури Европа, Америка ва Осиё мамлакатлари, хусусан Ўзбекистон санъатига ҳам таъсир этди.

Л.Буре, О.Татевосян, П.Беньков, З. Кавалевская, И.Мирсоатов, А.Мирзаев, Ш.Абдурашидов, М.Юнусовларнинг ижодида импрессионизм элементларини кўриш мумкин. Шунинг учун ҳам умумий ўрта таълим мактабларининг 7-синф тасвирий санъат таълими мазмунидан айнан санъатдаги оқим ва йўналишлар, номлари юқорида санаб ўтилган рассомлар ўрин олган. Бу омилни инкор этиш, тасвирий санъат дарсларда ўқувчиларга оқим ва йўналишлар ҳақида маълумот беришдек муҳим педагогик тадбирни амалга оширмаслик онгли равишда бадиий-тасвирий саводсизликка йўл очиш демакдир.

Постимпрессионизм импрессионизм таъсирида юзага келган оқим (пост-лотинча кейин) бўлиб, унинг вакиллари импрессионистлар каби тоза рангларда ишласаларда, импрессионистлардан фарқли ўлароқ, шартлиликлар орқали умумлашган образ яратишга интиланлар.

Фонизм (французча ёввойилар) вакиллари реалистик рангтасвир қонун-қоидаларига зид принциплар, бадиий услублар қўллаганликлари учун шу номга сазовор бўлганлар. Улар форма пластик масалаларни приметив усулда, ўрта аср шу жумладан шарқ санъатига хос усулда ҳал этишга интилдилар.

Кубизм (французча-кубисма) усулининг ҳам ватани Франция бўлиб, у XX асрнинг бошларида юзага келди ва унинг вакиллари тасвирланаётган буюмларнинг информацион имкониятларини бўрттириб кўрсатишга, уларни оддий геометрик шаклларга ажратишга интиланлар. Эскрессионистик

(экспрессионизм-французча экспрессионисте, ехспрессион-ифода ифодалилик) йўналиш ҳам XX аср бошларига хос санъат бўлиб, у Норвегия, Бельгия ва Швейцарияда кўпроқ амал қилди. (Э.Мунк, Ш. Энсор, Ф.Ходлер). Улар шакл ва образларни тасвирлашда туйғуларни деформациялаш (бузиб тасвирлаш) иллюзионистик тасвирга мурожаат этдилар. Умумий ўрта таълим мактабларида қўлланиши мумкин бўлган услублардан бири пуантилизм услубидир. (пуантелизм- французча поинтилисие, поинт-нуқта) унда рассом тоза ранг суртмасини нуқта шаклида қўллаш орқали ҳосил қилади.

Пабло Пикассо XX аср маданиятига улкан ҳисса қўшган мусаввирлардан. Унинг тасвирий санъат, ҳайкалтарошлик, монументал деворий сурат ва кулолчилик соҳасида яратган асарларида ўз даврининг кескин зиддиятлари урушнинг даҳшатли қиёфаси, инсон руҳининг мураккабликлари баъзан ўша мавҳум, баъзан гротесп шаклида лекин юксак маҳорат билан акс эттирилган.

Пикассо ўтган асрнинг энг сермахсул ижодкорлари сирасига киради. Унинг ижодий услуби бугунги кунда ҳам кўпчиликни ҳайратга солади. Масалан, баландлиги уч, узунлиги саккиз метр келадиган машҳур «Герника» асарини у бор-йўғи бир ой ичида чизиб битирган. Тасвирий санъатнинг бир қанча йўналишларига асос солган мусаввир ижодида реализм, абстракционизм, кубизм ғоялари ажиб бир уйғунлик касб этган.

Санъатдаги оқим ва йўналишларни таълим мазмунида акс этишининг объектив зарурат эканлиги шундаки, бугунги кунда ўзбек рассомлари ўзларининг авангард йўналишдаги асарлари билан дунёни забт этмоқдалар.

Асарлари Америка, Европа ва Осиё мамлакатларида юқори баҳоланаётган рассомлар Б.Жалолов, Ж.Умарбеков, А.Мирзаев, А.Нуриддинов, О.Қозоқов, Э.Исҳоқов, С.Алибеков, Б.Муҳаммедов. Ш.Абдуллаеваларнинг ижодида юқори таърифлаб ўтилган оқимларнинг таъсири сезиларли.

Айни пайтда улар жаҳоншумул аҳамият, нуфуз касб этиб бораётганлиги боис, ундан мактаб ўқувчилари ҳам воқиф бўлишлари давр талабидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Баркамол авлод-Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори Тошкент Шарқ нашриёти матбаа концернининг бош таҳририяти 1997 йил
2. Р.Ҳасанов «Нарсанинг ўзига қараб расм чизиш». Т.Ўқитувчи 1968 йил
3. Орипов.Б «Тасвирий санъат асослари» Наманган 1994 йил
4. Ўзбекистон халқ таълими вазирлиги, Таълим маркази, «Йўриқнома ва режалаштириш» Т.2000 йил
5. «Тафаккур» журнали 2001 йил 4-сон